

Annotation

N. G. Filipenko. On the Possibility and Necessity of the Christian Philosophy: Theological and Philosophical Reasoning of Vasyl Zenkovskij The article explores a less known part of V. Zenkovskij's legacy – his concept of the Christian philosophy. The article also reviews his historical, theological and philosophical arguments that call into question the idea of an autonomous philosophy, as well as heuristic possibilities that the Orthodox doctrine opens for the philosophy.

Keywords: *Christian philosophy, secular philosophy, autonomy of natural reason, axioms of cognition, theory of cognition, ontology.*

Матюшко Б.К.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ НАУК МИКОЛИ ГРОТА

У статті розглядається поділ наукових дисциплін, запропонований українським філософом другої половини XIX ст. Миколою Гротом. Проаналізовано його погляди на класифікацію наук як частину філософського знання, а також на її варіанти, запропоновані основоположниками позитивізму Огюстом Контом та Гербертом Спенсером. Акцентовано на критичному та творчому підході Грота до побудов західних мислителів. Представлено його погляди на можливість філософії в її класичній формі. Розкрито значення українського мислителя як попередника значних філософів XX ст.: Володимира Вернадського, Едуарда Леруа, В'ячеслава Стьопіна та Карла Раймунда Поппера.

Ключові слова: *класифікація наук, перший позитивізм, психологія, ноосфера, генетико-конструктивна схема наукового знання, позитивно-еволюційна класифікація наук, еволюційна епістемологія.*

Микола Якович Грот (1852 – 1899) є одним з найяскравіших представників української філософської думки позаминулого століття. Поряд з Георгієм Челпановим він стоїть також біля витоків сучасної експериментальної психології нашої країни, відомий також як надзвичайно успішний організатор вищої освіти у Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька та Новоросійському Імператорському університеті в Одесі. Саме на теренах України він жив і працював в один з найпродуктивніших періодів своєї наукової та філософської творчості. Так, 1880 року в Київському університеті святого Володимира відбувся захист його магістерської – “Психологія почувань в її історії та розвитку”, а за три роки – докторської “До питання про реформу логіки. Спроба нової теорії розумових процесів” вченого. Вже згодом, від 1886 року, Грот працює у Москві, викладаючи філософію та психологію у столичному університеті, перетворивши Московське психологічне товариство на одну з найчисельніших і найвпливовіших наукових спільнот, а також заснувавши перший у

тодішній Російській імперії філософський журнал «Вопросы философии и психологии», що виходив у 1889 – 1918 роках і став найпопулярнішим у відповідній царині. В Україні, на Харківщині, завершився і життєвий шлях Миколи Яковича.

Вищенаведених фактів біографії мислителя досить, щоб його спадщина стала об'єктом зацікавлення істориків української філософської та психологічної думки. На сьогодні наявний ряд наукових розвідок, присвячених Миколаєві Гроту і проведених вченими України та Росії. Вони розглядають як правило його філософські погляди в цілому, або окремі їх прояви. Так, Ольга Головченко, захистивши 1996 року кандидатську дисертацію з історії філософії “Філософські погляди М.Я. Грота” [1], видала серед інших статей працю “Мета життя і сенс філософії” [2]. Антоніна Михальова є авторкою кандидатської дисертації з психології “Проблема особистості в концепції М.Я. Грота” [3]. Людмила Сумарокова досліджує діяльність М.Я. Грота в колі теми “Філософія в Одесі” [4, с.11 – 15], Наталія Баранець – роль мислителя у структурі і закономірностях розвитку філософського співтовариства на прикладі Московського університету XIX століття [5, с. 8]. Ольга Закутня проаналізувала спадщину філософа з точки зору вивчення перших років видання (1889 – 1895) журналу «Вопросы философии и психологии» [6]. Три статті – “Еволюція і розвиток філософських поглядів М.Я. Грота” [7], “М.Я. Грот про душу” [8] та “М.Я. Грот про місце і роль метафізики в пізнавальній діяльності людини” [9] належать Сергієві Клименченку. Таким чином, протягом кількох останніх десятиліть спостерігається значне зростання уваги до творчості Миколи Грота, що й віддзеркалюється у появі праць, присвячених різним граням його ідейної спадщини. У зв'язку з цим є підстави звернутися до такої їх складової, як позитивізм, що, як відомо, був справжнім філософським “Символом віри” в перший період еволюції світогляду мислителя, а саме в 1877 – 1885 роках, тобто під час праці теренах України. Дана стаття присвячена дослідженню такого важливого елементу філософії науки загалом і позитивізму зокрема як класифікація наук Микола Грота.

Як сказано вище, філософ пройшов своєрідний шлях ідейного розвитку. В кінці 70 – на початку 80-х років XIX ст. Грот є одним з провідних представників першого позитивізму. Його вчителем є в першу чергу видатний англійський співзасновник цієї течії, Герберт Спенсер, який. За словами представниці російської історико-філософської науки XX ст. Ніни Уткіної, “порівняно з іншими стовпами позитивізму першого етапу... був найбільш читаним автором” [10, с.52]. Це пов'язане з тим, що його філософська система, базуючись на загальній теорії еволюції, мала завершений енциклопедичний характер. Практично всі його основні праці були перекладені російською мовою і часто мали по кілька видань. Твори Джона Стюарта Мілля, відомого розробкою індуктивної логіки, за популярністю посідають друге місце, а третє належить основоположникові позитивізму – Огюсту Контіві. Лише 1899 року видано російський переклад його “Курсу позитивної філософії”, що обмежився першим з шести томів [11]. Саме під вирішальним впливом Спенсера написані дві дисертації Грота. Тим не менше, починаючи від 1883 року, український мислитель відходить від позитивізму, обстоюючи думку про спорідненість філософії і мистецтва, а згодом, опрацювавши твори Джордано Бруно, Готфріда Ляйбніца, Венедикта Спінози та інших представників класичної філософії, переходить на позиції традиційної метафізики. В цьому відношенні його невелика брошура “До питання про класифікацію наук (Науково-популярний етюд)” [12] має

особливе значення. Вона виступає завершальним твором першого, позитивістського періоду творчості Грота, і в ній висловлені окремі думки щодо подальшого розвитку філософії і науки. Хоча переважна більшість обсягу цього тексту Грота присвячена аналізу побудов Конта, Спенсера і їхніх однодумців, у ньому простежується неприховане прагнення Миколи Яковича подолати наявні обмеженості позитивістської точки зору. Цей твір цікавий нам і тим, що являє собою публікацію одного з лекційних курсів філософа, прочитаного ним у першому півріччі 1884 р. в Одесі [12, с.3].

Грот починає зі з'ясування місця класифікації наук у структурі наукового знання. Спроба його визначення призводить до виникнення типового порочного кола: адже для класифікації наукового знання потрібна щонайменше одна дисципліна для цього, і водночас, якщо ми ведемо мову про різноманітні галузі наук, то ми вже маємо деяку в своєму роді класифікацію [12, с. 4]. Навіть віднесення цього питання до царини філософії не дозволяє вийти з цього порочного кола, адже філософія багатьма мислителями в свою чергу теж визначається як наука. Виходом з цього ускладнення є виділення двох класифікацій наук, одна з яких передує іншій і дає можливість виокремити і систематизувати різні галузі наукового знання, а підстави такого розв'язку проблеми є практичними та теоретичними. Оскільки людина спрямовує пізнавальну діяльність на предмети дійсності, вона засвідчує певне ставлення і відношення до цих предметів, а також прагне з'ясувати істинну природу і внутрішні взаємозв'язки речей. “Згідно з цими можливими спонукальними причинами кожної класифікації, - підсумовує філософ, - існують і два шляхи її здійснення – один шлях чисто емпіричний, досвідний: людина помічає схожості й відмінності речей і, зважаючи на це, розподіляє їх на класи, керуючись чисто зовнішніми ознаками та потребами поводження з даними предметами. Інший шлях – розумовий, раціональний: людина заглиблюється у внутрішні, приховані від безпосереднього спостереження і з'ясовувані тільки шляхом експерименту властивості предметів, вивчає їх, розподіляє, підводить під загальні принципи та, виходячи з цих принципів, знову розподіляє предмети, згідно з їхніми основними і суттєвими ознаками, керуючись при цьому одними лише потребами свого розуму, своїми прагненнями до знання” [12, с. 6]. Як бачимо, Грот веде мову про психологічний фундамент гносеологічних питань. Він посилається на сторінки 42 – 43 вступу до згаданої нами на початку даної статті своєї докторської дисертації “До питання про реформу логіки”. Наведемо місце, в якому викладена послідовність відповідних дослідницьких операцій: “... первинна індукція (нештучне спостереження), первинна дедукція (побудова гіпотез), вторинна індукція (експеримент) і вторинна дедукція (застосування законів, відкритих точною наукою, до пояснення окремих явищ)” [13, с. 43]. Своєрідна формула класифікації наук, якщо можна так висловитись, що її пропонує Грот, враховує як об'єкти різних галузей природознавства, так і натурфілософію та емпіричну психологію, що не лише зароджувалася у той час, 70-і – 80-і роки ХІХ століття, а й знайшла в його особі одного зі значних представників: “... вона (класифікація наук. – Б.М.) повинна бути результатом дослідження різноманітних методів пізнавальної діяльності людини в їх зв'язку з природною системою об'єктів цих останніх. Отже, завдання класифікації наук є очевидно завданням психологічним, але, разом з тим, воно виконується лише на основі загального вчення про природу, про

систему явищ природи та їх взаємовідношення, тобто на основі природознавства у найширшому розумінні цього слова” [12, с. 9].

Мислитель звертається до двох провідних версій класифікації наук, запропонованих співзасновниками позитивізму, а саме Контом і Спенсером. Він розглядає їх з урахуванням усіх здобутків та обмеженостей. Французький мислитель звернувся до об'єктивного порядку наук, результатом чого став відомий нам ряд: математика, наука про неорганічні тіла (астрономія, фізика, хімія); наука про органічні тіла (фізіологія (біологія) та соціальна фізика (соціологія)) [11, с. 25]. Про Спенсера відомо, що він висловлює незгоду з Контом у питанні про зростання складності об'єкту як підставу побудови ряду наук. Англійський філософ стверджує, що “... ані порядок послідовності, за яким Конт розташовує науки, ані всякий інший порядок, у якому їх можна розташувати, не являють собою ані логічної, ані психологічної їх залежності” [14, с. 549]. Його альтернатива полягає в наступному: науки поділяються такі, що вивчають форми, в яких перед нами постають явища – це абстрактна наука, до якої включені логіка та математика. Якщо наука вивчає самі явища, то, звертаючись до елементів явищ, вона зветься абстрактно-конкретною, як-от механіка, фізика, хімія тощо. Якщо ж наука вивчає явища в цілому, то вона є конкретною, наприклад астрономія, геологія, біологія, психологія, соціологія та ін. [14, с. 552]. Контівський ряд після застосування цієї нової основи класифікації виглядатиме таким чином: математичні науки (включаючи раціональну механіку) – частково абстрактні, частково абстрактно-конкретні; астрономія – конкретна, фізика і хімія – абстрактно-конкретні, біологія та соціологія – конкретні науки [14, с. 557]. Грот однастайний з усіма критиками першого позитивізму, в тому числі тими, які перейшли на позиції другої історичної форми цієї течії, у визначенні головного недоліку Контівської класифікації наук: у ній відсутня психологія: “він, щоправда, вказав на чисто психологічне розрізнення конкретних та абстрактних знань, але, імовірно, через нехтування психологічними розмежуваннями понять взагалі, не розвинув цього боку свого вчення і фактично, у здійсненні своєї класифікації наук, ігнорував вищеназване розрізнення, визнаючи за ним очевидно другорядне значення” [12, с. 22]. Український філософ вбачає обмеженість точки зору Конта в тому, що він, як і всі природознавці першої половини XIX ст., не мав змоги цілком послідовно відкрити послідовність і закономірність об'єктів природи. Будучи більш близьким до точки зору Спенсера як еволюціоніста і психолога-емпірика, Грот так визначає причину обмеженості класифікації наук основоположника позитивізму: “Ідея сходинкоподібного розвитку природи, щоправда, вже дозривала в умах кращих мислителів, і серед них носилася і в розумі Конта, але природознавство ще не освятило цю ідею своїм авторитетом, не формулювало її чітко системою законів та не поставило її на ґрунт конкретних фактів і спостережень. Тому Контові, який сам не був достатньою мірою природознавцем, щоб передбачити ідеї Дарвіна, залишалось одне: шукати для розпорядку явищ та предметів природи, як об'єктів науки, якого-небудь зовнішнього, другорядного критерію. Його він і знаходить в ознаках різного ступеню простоти і загальності феноменів природи, які становлять предмет вивчення науки” [12, с. 24 – 25].

Неточності та помилки виявлені також і в класифікації наук Спенсера. Першим зауваженням Грота є те, що англійський філософ “не поставив в основу всієї своєї класифікації наук об'єктивного принципу, принципу еволюції, настільки улюбленого для

нього” [12, с. 23]. Набагато більш суттєвим є те, що у наведеному нами вище поділі Спенсером наук на абстрактні, абстрактно-конкретні та конкретні “є найглибший абсурд, адже якщо визнати, разом з сучасною психологією, що єдиним кінцевим джерелом наших знань та ідей, за їх змістом, є досвід, зовнішній та внутрішній, а це положення визнає і сам Спенсер, психолог-емпірик, то очевидно доведеться припустити, що знання можуть розвиватися і залежати одне від одного тільки в зворотньому порядку, тобто від конкретних до абстрактних” [12, с. 30]. У свою чергу, відсутність об’єктивного критерію поділу змісту науки змушує його роз’єднувати такі тісно переплетені одна з одною сфери знання, як математику та астрономію, логіку та психологію, фізику та хімію з одного боку, та геологію з іншого тощо. Шлях виправлення помилок Спенсера у зв’язку з цим є наступним: “психологічна точка зору його може бути утилізована, але вона повинна бути цілковито переробленою та поставленою до зв’язку з фізичною точкою зору, тобто до зв’язку з теорією розвитку природи” [12, с. 32]. Іншими словами, обмеженості класифікацій наук Конта і Спенсера долаються шляхом застосування ієрархічного та еволюційного принципів будови і оозвитку наукового знання.

Грот будує таку ієрархічну схему наук: початкові два різновиди наук – конкретні та конкретно-абстрактні разом є індуктивними, третю сходинку посідають абстрактні (індуктивно-дедуктивні), а четверту, найвищу – абстрактно-конкретні науки [12, с. 38]. Звертаючись до форм наукового знання, він прослідковує їх виникнення в порядку зростання ступеню абстрактності: “перші за порядком складні продукти людського досвіду... є конкретні уявлення, другі – конкретні поняття, треті – абстрактні поняття, четверті – наукові ідеї у вузькому сенсі, тобто цілком методично організовані абстрактні поняття” [12, с. 38]. В цьому відношенні Грот є попередником сучасного білорусько-російського філософа науки В’ячеслава Ст’юпіна, який розробив генетико-конструктивну методологію наукового знання. Згідно з нею, наукові знання будуються так: факти, ідеалізації об’єктів, теоретичні схеми, фундаментальні теоретичні схеми, причому “ідеальні теоретичні об’єкти і побудовані з них цілісні теоретичні моделі (схеми) виступають як суттєва хаарктеристика структури будь-якої наукової теорії, незалежно від того, чи вона належить до сфери гуманітарних, соціальних чи природничих наук” [15, с.114].

Уточнюючи теоретико-методологічне положення відомого англійського історика науки ХІХ вільяма Уевеля про те, що основою кожної окремої науки є певна провідна ідея, Грот приходять до однієї з найоригінальніших власних філософських знахідок: позитивістського обґрунтування запропонованого ним самим 1883 року положення про філософію як відгалуження мистецтва. “... Деякі з цих ідей, - пише він, - як особливі предмети дослідження, ще ледве накреслені в науці, але зате чим менше вони були досі доступні для наукового визначення, тим з більшим завзяттям намагалася вгадати і визначити їх значення, шляхом абстрактної фантазії, філософія. Філософія тому і є найнижчою стадією розвитку всіх абстрактних наук, разом узятих, і передчасною спробою поєднання й закінченого викладу їх передбачуваного змісту, - спробою, цілком законною з суб’єктивної точки зору, з точки зору почуттів і прагнень людини, але незаконною з точки зору об’єктивної, наукової. Внаслідок цього ми і відмовляємося вважати філософію “наукою” і визнаємо її як найвище абстрактне “мистецтво”, яке іноді правильно відгадає майбутні відкриття науки, але все-таки суб’єктивне, що несе на собі

відбиток особистості й часу а тому зовсім не звільняє науку від необхідності повторити ту саму роботу думки новим шляхом і новими прийомами” [12, с. 44]. Більше того: “філософія, яка заперечує це своє суб’єктивне значення та претендує, незважаючи ні на що, бути наукою, і є та “метафізика”, або лженаука, з якою боролися кращі уми в усі епохи, і яка носила в стародавності назву “діалектики”, а в Середні віки “схоластики”” [12, с. 44].

Привертає увагу також прагнення Грота не лише застосувати нову класифікацію наук, яка поєднує переваги наявних, а й окреслити сучасний стан природознавства, гуманітарних і соціальних наук. Розгляд цього питання виводить нас за рамки заявленої теми та прийнятого обсягу статті, оскільки належить до царини проблем функціонування й розвитку наукового знання, отже, вартій окремих епістемологічних та історико-філософських розвідок. Тим не менше, не можна не відзначити ще одного прикладу, який підтверджує потребу природознавства у філософії та неминучість постановки типових натурфілософських питань. Так, висловлюючи прогнози майбутнього біології, мислитель стверджує: “між тим можна передбачити, що майбутня наука про організм відрізнятиме ідею органічного існування, як простого обміну речовин, від ідеї органічного життя, як складного процесу обміну речовин і сил. Тому ми і дозволимо собі виразити цю припущувану нами та неминучу в майбутньому, на нашу думку, диференціацію змісту біології, як абстрактної науки, за допомогою розмежування понять онтології (старий, уже полишений термін, від *εἶσι* - існую) та біології у вузькому сенсі” [12, с. 45 – 46]. Розробляючи таку частину класифікації наук, як суспільні дисципліни, серед іншого український мислитель називає її складові.

Роблячи передбачення розвитку абстрактних ідей у царині психології та соціології, Грот говорить про наступну мету: наукове визначення понять свідомості та суб’єкта, спілки (асоціації) та суспільства. Якщо друга пара названих понять входить до науки демології (термін, вжитий провідним основоположником емпіричної психології Вільгельмом Вундтом як відповідник соціології), то наука про свідомість людини дістає назву ноологія. Тобто, визначивши таким чином нову галузь знання про свідомість людини і суспільства, Грот зробив крок до видатної знахідки Едуарда Леруа і Володимира Вернадського – вчення про ноосферу.

Ця думка мислителя зближує його зі своїм сучасником, визначним представником пізнього слов’янофільства, знаним філософом, природознавцем і літературним критиком Миколою Страховим, який у своїй книзі “Світ як ціле” вже в 2-й половині XIX ст. по суті справи сформулював антропний принцип: “Світ є ціле, яке має центр, а саме, він є сфера, середину якої становить людина. Людина є вершиною природи, вузлом буття. В ній полягає найбільша загадка і найбільше диво світобудови. Вона посідає центральне місце за всіма напрямками зв’язків, що поєднують світ в одне ціле; вона є головною сутністю та головним явищем і органом світу” [16, с. 67]. Аналізуючи це відкриття і присвятивши йому окремий розділ вступної статті до “Світу як цілого”, сучасний російський історик філософії Микола Ільїн (Мальчевський), відзначає, що ті ідеї, які становлять собою зміст антропного принципу, “Страхов саме *аргументував*, і аргументував, звісно, з *урахуванням* відомих йому досягнень біології, фізики, хімії, астрономії (в чому читач буде знову і знову пересвідчуватися, читаючи його книгу). Але при цьому його погляд був суттєво *філософським*, який дозволяв бачити те головне, чого

не бачить природознавство: духовність людини, її самобутній розвиток як *суб'єкта*" [17, с. 49]. Зрештою, сам великий сучасник Грота висловлюється цілком недвозначно: "Людина є світло, яке осяє собою світ, і можна сказати навпаки, що світ для кожної людини є та сфера, яка осяяна світлом її свідомості" [16, с. 201]. Тут доречно згадати, що вже в останньому, класично-метафізичному періоді своєї творчості український мислитель відгукнувся на відхід Страхова у вічність статтею у своєму журналі, де серед іншого в багатьох місцях висловлює з ним солідарність як з одноступенем у справі побудови філософського вчення, вільного від різноманітних крайнощів як традиційної метафізики, так і позитивізму. Цінним для Грота є те, що "В творі своєму "Світ як ціле" М.М. намагається встановити найзагальніші основи свого власного світорозуміння і докладно розвиває свої філософські погляди на природу. Тут він також енергійно протестує проти вузького та однобічного наукового емпіризму та раціоналізму і чітко встановлює свій метод філософування..." [18, с. 328].

Сама класифікація наук, складена Гротом, має такий вигляд. Науки поділяються за об'єктними галузями. Першу групу становлять науки про неорганічні явища – космологія та геологія, другу – про явища органічні (фітологія і зоологія), третю – про надорганічні явища (психологія та соціологія). В свою чергу кожна з шести названих наук включає в себе чотири відділи окремих наук: конкретні, конкретно-абстрактні (зі статичною та динамічною частинами), абстрактні та абстрактно-конкретні. Космологія відповідно включає в себе 1) космографію (астрономію як описову науку, метеорологію та власне космографію); 2) космогенію: а) статична частина: металогія – арифметика, геометрія, алгебра; б) динамічна – кінесологія (кінематика, частково механіка, геометрія руху Спенсера)); 3) схематологія (вища математика та абстрактна механіка) та 4) космономія (астрономія). Геологія включає в себе: 1) географію (географія як описова наука, мінералогія, кристалографія тощо); 2) геогенію: а) соматологію (хімія) та б) динамолію (фізика); 3) гілліологію – науку про речовину та 4) геонію. Склад фітології виглядає так: 1) фітографія (ботаніка та гістологія); 2) фітогенія: а) морфологія (анатомія рослин) та б) бластанологія (фізіологія рослин); 3) онтологія (біологія рослинного життя) та 4) фітономія. Подібним чином класифікуються зоологічні дисципліни: 1) зоографія (зоологія в звичному значенні, частково антропологія); 2) зоогенія: а) органологія (анатомія тварин) та б) фізіологія (фізіологія та ембріологія); 3) біологія (біологія тварин), 4) зоонію. Психологія включає в себе: 1) психографію (психологію в сенсі описової науки); 2) психогенію: а) естесологію, тобто психостатику або психологію у прямому значенні цього слова та б) поематологію (психодинаміку, до якої входять наука про індивідуальне пізнання або логіка та наука про індивідуальну діяльність або етика); 3) ноологію – науку про свідомість взагалі та 4) психонію. Нарешті, остання, шоста група наук – це соціологія, що поділяється на: 1) соціографію (історія, етнографія, частково антропологія); 2) соціогенію: а) тесмологію (соціостатику) та б) ергасіологію (соціодинаміку); 3) демологію – науку про суспільство взагалі та 4) соціонію [12, с. 48].

Застосовуючи цю класифікацію для характеристики тогочасного рівня різних галузей наук, Грот доводить думку, що поділ наук на абстрактні, конкретні та абстрактно-конкретні, запропонований Спенсером, ґрунтується на різному ступені розробки даних конкретних дисциплін, основні поняття в яких перебувають на різному

рівні формування [12, с. 51]. Український філософ розвиває його, визначаючи психологію та політичну економію як підстави соціології [12, с. 55].

Інше своє відоме філософське відкриття – теорію психологічного оберту – Грот переносить на суспільство. Психологічний оберт являє собою послідовність взаємозв'язку між психічним організмом, навколишнім середовищем та “фізичним” організмом: “1) відчуття (пізнання), 2) почуття (суб’єктивна моральна оцінка зовнішніх фактів), 3) прагнення або хотіння (суб’єктивна або внутрішня діяльність), 4) рух або дія (зовнішня діяльність суб’єкта або вираження його відношень до дійсності)” [12, с. 55]. Оскільки суспільний організм перебуває у такій самій взаємодії з навколишнім середовищем, з’являється можливість не лише сформулювати соціальну теорію пізнання, а й вирішити питання про місце класифікації наук: “це питання соціологічне, а саме питання соціальної, а не індивідуальної теорії пізнання” [с. 57].

Грот звертається також і до питання про значення математики як інструментарію науки загалом. Він згадує роботи засновників математичної логіки Вільяма Стенлі Девонса та Джорджа Буля і таким чином підходить до всього комплексу проблем методології науки [12, с. 61].

На завершення розвідки на тему класифікації наук Грот формулює нову її версію, що виступає результатом інтеграції здобутків Конта і Спенсера. Поєднуючи схему французького філософа і теорію, запропоновану англійським співзасновником позитивізму, він визначає власну класифікацію наук таким чином: “... при деякому виправленні та правильному синтезі позитивного методу Конта і еволюційної точки зору Спенсера ... всю нашу теорію пізнання, і зокрема, вироблену нами у вигляді спроби, класифікацію наук, назвемо на відміну від інших позитивно-еволюційною” [12, с. 70], на цей раз виступивши попередником одного з видатних позитивістів ХХ ст. – Карла Раймунда Поппера як розробника еволюційної епістемології.

Проведений нами аналіз поглядів Миколи Яковича Грота на класифікацію наук дозволяє зробити ряд висновків.

Український філософ у своїй фактично останній позитивістській праці, в основному тримаючись ідейних установок згаданої течії, засвідчує критичний і творчий підхід до її основних положень. Як і переважна більшість мислителів України у другій половині ХІХ ст., він не догматизує вчень Конта, Спенсера і їхніх однодумців, а намагається розвинути їх відповідно до того рівня, який досягнутий на даний час науками про природу, людину, суспільство та культуру.

Саме залучення психології до кола позитивних наук, поєднане з набуттям цією дисципліною емпіричного, експериментального характеру, дозволяє Гротові виявити і усунути обмеженості філософсько-наукових та методологічних побудов засновників позитивізму.

Залишаючись в основному на позиціях Конта і Спенсера, мислитель тим не менше не лише припускає можливість існування філософії в її класичному вигляді, а й знаходить її підстави у самому позитивізмі.

Долаючи неточності та невідповідності дійсності в епістемологічних ідеях окремих провідних західно-європейських позитивістів, український філософ висловлює цілий ряд думок, які властиві позитивізмам зокрема і філософії науки ХХ – початку ХХ ст. загалом, а саме: вчення про ноосферу, генетико-конструктивна схема наукового

знання, еволюційна епістемологія, що робить його не тільки особливо значимим для свого часу, а й вартим уваги та актуальним і в наш час.

Таким чином, перспективи подальших досліджень філософської спадщини Миколи Грота можуть відбуватися за багатьма напрямками, що відповідають змістові різних періодів його творчості та ідейної еволюції: позитивістському, класично-метафізичному та синтетичному.

Література:

1. *Головченко О.В.* Філософські погляди М.Я. Грота. : Дисертація на здобуття наукового студента кандидата філософських наук. Спеціальність 09.00.05 – історія філософії / Ольга Віталіївна Головченко. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 1996. – 183 с.
2. *Головченко О.В.* М.Я. Грот: мета життя і сенс філософії / Ольга Віталіївна Головченко // Філософські обрії.: Полтава: Видавництво Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – 2007. - № 18. – с. 27 – 39.
3. *Михалева А.Б.* Проблема личности в концепции Н.Я. Грота. : Дисертація на соискание ученой степени кандидата психологических наук. Специальность 19.00.11 – психология управления / Антонина Борисовна Михалева. – М.: Московский педагогический государственный университет, 1999 – 167 с.
4. *Сумарокова Л.Н.* Философия в Одессе / Людмила Николаевна Сумарокова // Вісник Одеського національного університету. Том 14. Випуск 21. Філософія. – Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2009 . – с. 9 – 19.
5. *Баранец Н.Г.* Философское сообщество: структура и закономерности становления (Россия рубежа XIX – XX веков). : Монография / Наталия Григорьевна Баранец. – Ульяновск: Ульяновский государственный университет, 2003. – 300 с.
6. *Закутняя О.В.* Журнал «Вопросы философии и психологии»: первые годы издания (1889 – 1895). : Дисертація на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Специальность 10.01.10 – журналистика / Ольга Валерьевна Закутняя. – М.: МГУ имени М.В. Ломоносова, 2008. – 252 с.
7. *Клименченко С.Н.* Эволюция и развитие философских взглядов Н.Я. Грота / Сергей Николаевич Клименченко // Вестник Мурманского государственного технологического университета. Том 9. № 4. Естественно-технические, Социально-экономические, Философские науки. – Мурманск: МГТУ, 2006. – с. 556 – 551.
8. *Клименченко С.Н.* Н.Я. Грот о душе / Сергей Николаевич Клименченко // Вестник Мурманского государственного технологического университета. Том 14. № 2. Философские науки. – Мурманск: МГТУ, 2011. – с. 292 – 295.
9. *Клименченко С.Н.* Н.Я. Грот о месте метафизики в познавательной деятельности человека / Сергей Николаевич Клименченко // Вестник Мурманского государственного технологического университета. Том 14. № 2. Философские науки. – Мурманск: МГТУ, 2011. – с. 302 – 307.
10. *Уткина Н.Ф.* Позитивизм, антропологический материализм и наука в России (вторая половина XIX века) / Нина Федоровна Уткина. – М.: Наука, 1975. – 320 с.
11. *Конт О.* Курс положительной философии / Огюст Конт. Т. 1. – М., б.м.и, 1899. – 560 с.
12. *Грот Н.Я.* К вопросу о классификации наук (Научно-популярный этюд) / Николай Яковлевич Грот. – СПб.: Типография А.С. Суворина, 1884. – 71 с.
13. *Грот Н.Я.* К вопросу о реформе логики. Опыт новой теории умственных процессов / Николай Яковлевич Грот. – Лейпциг: Институт Ф.А. Брокгауз, 1882. – 2,XXVI,349 с.
14. *Спенсер Г.* Опыты научные, политические и философские / Герберт Спенсер / Пер. с англ. под ред. Н.А. Рубакина. – Мн.: Современный литератор, 1998. – 1408 с. – Серия «Классическая философская мысль».

15. *Степин В.С.* Теоретическое знание. Структура, историческая эволюция / Вячеслав Семенович Степин. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 744 с.
16. *Страхов Н.Н.* Мир как целое. Черты из наук о природе / Николай Николаевич Страхов. – М.: Айрис-Пресс: Айрис-Дидактика, 2007. – 576 с.: ил. – Серия «Библиотека истории и культуры».
17. *Ильин Н.П.* Последняя тайна природы (О книге «Мир как целое» и ее авторе) / Николай Петрович Ильин // Страхов Н.Н. Мир как целое. Черты из наук о природе. – М.: Айрис-Пресс: Айрис-Дидактика, 2007. – С. 5 – 63.
18. *Грот Н.Я.* Памяти Н.Н. Страхова. К характеристике его философского мирозерцания / Николай Яковлевич Грот // Вопросы философии и психологии. – 1896. – Год VII, Кн. 2 (32). – С. 299 – 336.

Annotation

B.K. Matyushko. The special features of the Mykola Grot's classification of the sciences. This article illustrates the division of sciences by Ukrainian philosopher of second half of XIX century Mykola Grot. Her views on classification of the sciences as part of philosophical knowledge and versions of this classification by positivism founders Auguste Comte and Herbert Spenser are analysed. Accented the critical and creative Grot's approach to philosophical constructions of the Western thinkers. Represented her views on possibility of philosophy in classic form. Discovered the meaning of Ukrainian thinker as of considerable philosophers in XX century: Volodymyr Vernadsky, Eduarde Leroy, Vyacheslav Stiopin and Karl Raimund Popper.

Key words: classification of the sciences, first Positivism, Psychology, Noosphere, genetic-constructive methodology of the scientific knowledge, positive-evolutionary classification of the sciences, evolutionary epistemology.

Дробович А.Е.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

«A new hedonism – that is what our century wants!»

Oscar Wilde¹

«СУЧАСНИЙ ГЕДОНІЗМ» ЯК МАРКЕР КУЛЬТУРИ

У статті розглядається можливість аналізу сучасної культури за допомогою експлікації феноменів культури через призму ставлення суспільства до насолоди та задоволення. Узагальнення ставлення до насолоди та задоволення здійснюється за допомогою поняття «сучасний гедонізм» (англ. – *modern hedonism*) та на підставі концепції про спектр прагнень, яка була запропонована у 26 (39) випуску за 2011 рік даного часопису та наступних публікаціях.

---

¹«Новий гедонізм – ось, чого хоче наше століття!» Оскар Уайльд – пер. з англ. автора.